

Отношения и обмен между Азия и Европа

СПЕЦИАЛНОСТИ: КОРЕИСТИКА И ЮИЮА,
СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

Дхарма отвъд Азия: изучаването на будизма в Европа

Милена Братоева,
СУ „Св. Климент Охридски“
18 ноември 2021

Съдържание

Влиянието на будистките идеи и ценности върху възгледите на забележителните европейски философи, учени и творци:

- Будизмът и Шопенхауер;
- Будизмът и Хегел;
- Будизмът и Хайдегер;
- Будизмът и Хорхе Луис Борхес;
- Будизмът и Ювал Ноа Харари.

Начало на академичното изучаване на будизма в Европа през втората половина на 19 в.

- Каква е ползата от разбирането на будистката традиция за Европа и европейците?
- Защо изобщо европейците са привлечени от учението на Първоучителя?
- Защо будизмът продължава, под една или друга форма, да вълнува ума на западния човек?

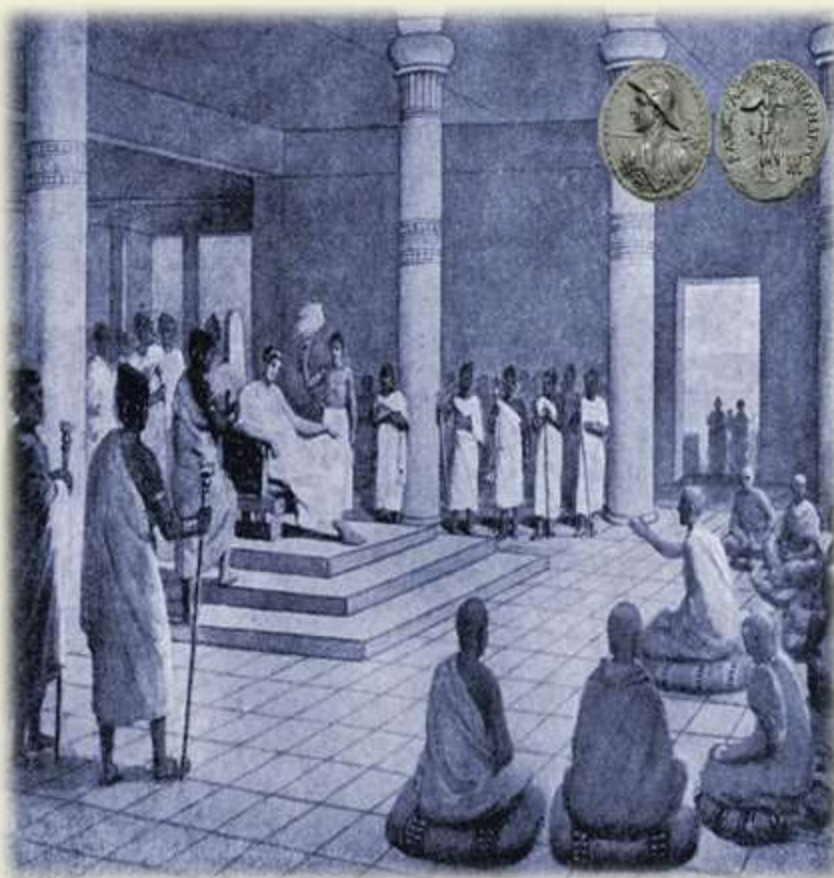
■ Европоцентризмът и общата теорията за цивилизациите, и двете, са пример за подреждане на ума, което отбелязва феноменален напредък през последното хилядолетие. Западният ум търси място, за да се придвижи смислено в плуралистичната вселена, докато е вкоренен в собственото си мислене и разбиране.

Локеш Чандра

Въпросите на Милинда (Milindapañha)

- ❑ Едно от най-ранните свидетелства за срещата на европейската цивилизация с будисткото учение.
- ❑ Диалог между индо-гръцкия владетел Менандър и будистки монах на име Нагасена.

- Из „Въпросите на Милинда“: И след това царят Милинда изпитал истинска наслада от мъдростта на монаха (букв. „стареца“, тхеравадин), поверил царството на сина си, отказал се от живота на глава на семейство, достигнал до върховно прозрение и станал архат.
- Векове по-късно тази наслада, която изпитва Менандър от мъдрите будистки послания, преживяват плеяда философи, творци и учени в Европа.
- Милиндапанха всъщност е един от първите продукти на диалога между две велики цивилизации – елинистична Гърция и будистка Индия, когато мъдростта на Изтока се среща с тогавашния западен свят.

Първото запознанство на Европа с будистките идеи и религиозни вярвания

- Ролята на християнските, йезуитски мисионери, които съобщават за някакъв фалшив, както го наричат бог Бод(х) в писма, които изпращат от Китай и Япония, Индия и други страни в Югоизточна Азия.
- Те подчертават nihilистичната природа на будистките учения, които се концентрират върху концепциите за „тленността“, „непостоянството“ и „не-Аза“ (анатман/анатта).
- „Внимателният прочит на мисионерските писма от 16 в. показва, че йезуитите от този период са знаели много повече по отношение на будизма като жива традиция, отколкото много ориенталисти от деветнадесети век“ (Оферманс, 2005)

Готфрид Вилхелм Лайбниц (1646-1716)

- ❑ „Теодицея : Есета за Божията доброта, свободата на човека и произхода на злото“ (1710);
- ❑ Заключава, че учението на тази непозната досега източна вяра се характеризира с това, че провъзгласява „нищото“ като първи принцип на съществуването.
- ❑ Силно влияние върху размишленията на следващите философи, които са привлечени от идеите на будизма.

□ **Артур Шопенхауер**
(1788-1860) -

„първият будист в
Европа“;

□ Открива, че
будистките възгледи
потвърждават
собствената му
философска
доктрина, изложена
в произведението му
„Светът като воля и
представа“ (1819).

- Може да се каже, че Шопенхауер приема първата благородна истина на будизма, а именно, че животът е страдание. За него проблемът за страданието е централна тема, така както в будизма. Но, разбира се без идеята за прераждане. Шопенхауер разглежда прераждането като илюзия, предизвикана от влизането в битието на нещото в себе си, тоест волята, която по начало е извън времето и пространството. Шопенхауер, също като будистите отрича и атман, и брахман; след това обаче тръгва по свой път и замества разбирането за душа с това за воля.
- Като цяло Шопенхауер следва идеите на ранния/оригиналния будизъм, въпреки че някои негови твърдения са съпоставими с махаянската доктрина за бодхисатва. Той не използва директно будисткия термин, но внушава, че човек трябва „да спаси всички същества“, тоест излага своите размишления за състраданието.

Георг Вилхелм Фридрих Хегел (1770-1831)

- В периода, когато Хегел се занимава с будизма, започва последователното академично изучаване на будизма в Европа. Той обаче не се опира в своята интерпретация на будизма върху академичните изследвания, а по-скоро върху nihilistичната интерпретация на йезуитските мисионери, която е в синхрон с неговия прочит на будисткото учение.

- В своите лекции върху Философия на религиите (1832), той разглежда будизма, както между впрочем и хиндуизма, като религия на природата, за разлика, да речем от старогръцката, която определя като религия на красотата и християнството, което според неговата класификация е религия на духовността.
- Хегел се отнася към будизма като към религията на „да бъдеш вътре в себе си“ и уточнява, че това е първата религия, която разбира абсолюта като субстанция – „като същност“, като „сила или господство“, което отчита „създаването и поддържането на света, природата и всички неща“.

- Хегел посочва, че Будизмът говори за „издигане над непосредственото, единствено съзнание... издигане над желанието и единствената воля” и по този начин предполага „прекратяване на желанието“, което разбира се е препратка към третата от четирите благородни истини на будизма, а именно че прекратяването на страданието се осъществява чрез прекратяване на желанието, копнежа (*тришна/танха*). Будизмът в този смисъл, според Хегел, отрича индивидуалната човешка воля и постулира, че нищо или не-битие е това най-високо състояние, тъй като „всичко възниква от нищото, всичко се връща в нищото.“

- Разсъжденията на Хегел относно негативната концепция на будизма за божественото показва, че будизмът играе много значителна роля в неговата обща интерпретация на религията. За Хегел будизмът е „определен и необходим етап на религиозността“. Изобщо за Хегел будизмът започва процеса на достигане до истинското разбиране за Бог, защото това е първата религия, в която „само Бог е, само Бог е единственият, истинска реалност“.
- Той коментира и концепцията на будизма за прераждането, като подчертава, че за да се разбере правилно тази идея, трябва да се осъзнае, че в будизма „душата се схваща като безсмъртна“ (в известен смисъл погрешна интерпретация!).

Мартин Хайдегер (1889-1976)

- ❑ Той се запознава с дзен будизма през 30-те години (37-38 г.) чрез книгата на Д. Судзуки „Есета за Дзен Будизма“. Но още преди това, през 20-години общува с много японци, които следват в Германия и по-конкретно в университетите във Фрайбург и Марбург, където той преподава. Сред тях е и бъдещият създател на школата в Киото Ниенда Китаро.
- ❑ Това, което е привличало Хайдигер към будизма и в по-общ план към източните учения е бил различният начин на мислене и осмисляне на битието, а оттук и различният тип обговаряне на темата за истината.

- Откриват се интересни пресечни точки между неговите философски идеи и будистката доктрина – например за битието, за нищото, за смъртта и в тази връзка за страха от смъртта. Той пише, че: „Страхът показва на човека както нищото, така и битието, като по този начин битието става достъпно за човека благодарение на нищото“ (цит. по Камбуров).

Хорхе Луис Борхес (1899-1986)

- „Всички възможни философии, от материализма до най-крайните форми на идеализма – всичко е измислено първо от индийците и китайците, но по различен начин и след това ние сме се посветили на това да преосмислим каквото вече се измислили в Индия и Китай“.

- В младежките си години пише есето „Нищото на личността“ (1922), а през 1950 г. „Личността и Буда“. През 1976 г. изнася цикъл от лекции на тема „Какво е будизмът?“, те биват по-късно публикувани като при записването им му помага Алисия Джуардо, защото по това време той вече е напълно сляп. Самият той споделя, че е посветил на будизма много години от живота си, но го познава малко.
- Будистките идеи намират своята рефлексия и в много негови произведения.

- Борхес е очарован от богатството на гледни точки, които открива в тази философия. Например, той е дълбоко впечатлен от отсъствието на идея за фиксирано пространство и време, които са крайъгълен камък на западния възглед за свят. Характеристика, която Борхес много цени в будизма, е, че ключовите му учения са по-скоро процес на критично проучване, отколкото формулиране и отстояване на неоспорими постулати. И не на последно място, аржентинският писател изпитва истинско преклонение пред толерантността, която е емблематична за будисткото учение.

Ювал Ноа Харари (р. 1976 г.)

- ❑ Израелски професор по история и автор на два международни бестселъра – „Sapiens. Кратка история на човечеството“ и „Homo Deus. Кратка история на утрешния ден“.
- ❑ Става известен през 2014 г., когато книгата му „Sapiens“ е преведена на английски и добива огромна популярност.

- В книгата си „Homo Deus“ той благодари на създателя на *випасана*- медитацията, Гоенка, чиито курсове посещава. *Випасана* е будистка техника на медитация, създадена, според нейните последователи, в дълбока древност от самия Буда.
- Споделя ето това във връзка с връзката между практикуването на *випасана* и академичните си занимания: *Практикувам медитацията на випасана, която е метод за наблюдение на съзнанието по систематичен и обективен начин. Умът непрекъснато е в контакт с усещанията на тялото. Във всеки момент винаги изпитваме някакво усещане в тялото и умът реагира на него.*

-
- *Медитацията не е бягство от реалността. Тя се свързва с реалността. Най-малко два часа в денонощието действително наблюдавам реалността, докато за останалите 22 часа се затрупвам с имейли, туитове и забавни видеоклипове за котки. Без яснотата и прозрението, които придобих от практикуването на випасана, не бих могъл да напиша „Сапиенс“ и „Хомо Деус“.*
  - Харари е един добър пример за нарасналата популярност на будистката медитативна техника по света и в частност в Европа. *Випасана* медитацията и нейните различни светските формати се практикуват все по-често като модерна форма за намаляване на стреса и развиване на осъзнатост.

Начало на академичното изучаване на будизма в Европа през втората половина на 19 в.

- Шопенхауер стимулира активната преводаческа дейност по отношение на каноничната будистка литература през 50-те години на 19 в. и нач. на 20 в. Тя е свързана с двама от първите крупни европейски изследователи на будизма – Томас Рис Дейвидс (1843-1922) и Херман Олденберг (1854-1920).
- През 1881 г. Томас Рис Дейвидс основава т.нар. е Pāli Text Society в Лондон, което, както е записано в устава му, е създадено, за да насърчава изучаването на палийските текстове.

■ Обществото е действащо и до днес. Негови президенти са били във времето едни от най-големите будолози в световната наука като Кенет Рой Норман, Ричард Гомбрич и т.н. Понастоящем президент на Pāli Text Society е Рупарт Марк Ловел Гетин. То извършва огромна работа по издаването на будисткия канон, както и други канонични и неканонични будистки текстове. Томас Дейвидс съставя и първия речник на пали.

- През 1881 г. Дейвидс е поканен да изнесе публична лекция. Темата на лекцията му е: „Произход и развитие на религията, илюстрирани с някои примери от историята на индийския будизъм“. По време на лекцията си той отбелязва: „Свещените книги на ранните будисти са съхранили за нас единственото описание на единственото религиозно движение в световната история, което има някаква близка прилика с християнството; и не е твърде пресилено да се каже, че публикуването на тази уникална литература няма да бъде по-малко важно за изучаването на историята и особено на религиозната история, отколкото публикуването на Ведите, което вече е сторено“. И така обяснява мотивацията си да основе тази организация.

За неговото отношение към будизма са показателни думите му:

„Будист или не будист, аз изследвах всяка една от великите религиозни системи на света и в нито една от тях не открих нещо, което да надмине по красота и всеобхватност, Благородния Осмичен Път на Буда“.

Рис Дейвидс разглежда будизма като „наука за ума“ и като „етическа психология“.

Херман Олденберг (1854-1920)

- ❑ Верен съмишленик на Томас Рис Дейвидс, който заедно с него превежда от пали на английски език три тома на Тхеравада Виная. Той е автор и на една от първите задълбочени академични монографии посветени на Буда и неговото учение - Buddha: Sein Leben, seine Lehre, seine Gemeinde (1881).

- Така се поставя началото на германско-английската школа в будологията. Другите две школи са френско-белгийската и руската.
- През този период засиленият интерес към тхеравада будизма довежда до инициирането на различни будистки организации, напр. Дружеството на будистката мисия в Германия, създадено през 1903 г. със седалище в Лайпциг от индолога Карл Зайденщюкер; чрез разпространяването на брошури, книги, изнасяне на лекции той и неговите съратници се опитват да привлекат към учението на тхеравада представители на образованите, висши прослойки на обществото като поставят акцента върху това, че будизмът е религия, основана на разума и прозрението.

■ Интересът към будизма се засилва след Първата световна война като вече се появява необходимостта не само да се изучава будизма, но и да се практикува. Водещи немски будисти, например Георг Грим и Паул Далке създават т.нар. будистки енории, които се превръщат в центрове на будистката практика. През 1924 г. Далке основава много известната Будистка къща край Берлин и започва да живее там като будистки монах.

- През 1928 г. в Лондон е открит будистки манастир (*вихара*) от прочутия шриланкийски/цейлонски реформатор и будисткия монах Ангарика Дхармапала (Хевавитарне, 1864-1933), който още през 1891 г. основава Mahā Bodhi Society.
- Трябва да се отбележи, че до към средата на 20 в. център на разпространението на будизма са преди всичко Англия и Германия. В останалите европейски държави броят на будистките общества и организации е изключително малък.

- Ситуацията се променя съществено през втората половина на 20 в., особено през 60-те години, когато на стария континент започва да се разпространяват различните махаянски школи и най-вече японския будизъм - Ничерин, Дзен.
- Приоритет придобиват будистките медитативни практики за сметка на изучаването на текстовете – канонични и не канонични. Бумът на Дзен будизма е последван от този на Тибетския будизъм.
- „Походът“ на тибетските ламы към Европа през 70-те години на миналия век.

Благодаря за вниманието!

